

малюнками, що зробило посібники привабливими та цікавими. Успіх навчання К. Ушинський пов'язував із діяльністю учня: "Основний закон дитячої природи можна виразити так: дитя вимагає діяльності безупинно й стомлюється не діяльністю, а її одноманітністю й однобічністю. Змусьте дитину сидіти, вона дуже скоро втомиться; лежати — те ж саме; іти вона довго не може, не може довго не говорити, не співати, не читати, і найменше думати; але вона грається й рухається цілий день, змінює й перемішує всі ці діяльності й не утомлюється ні на хвилину... Педагог повинен насамперед учитися в природі й із заміченого явища дитячого життя виводити правила для школи; помітимо ж, що чим молодше вік, тим більше вимагає він різноманітності діяльності" [3]. І це прагнення до активності доцільно використовувати для розвитку та виховання дитини, спиратися на нього — лише тоді освіта стане розвивальною та виховною. Активна навчальна діяльність дитини сприяє її розумовому, моральному й естетичному розвитку, і важливо навчитися, зазначав К. Ушинський, керувати нею із врахуванням вікових й індивідуальних відмінностей.

Навчальні книги К. Ушинського є вагомим внеском до скарбниці педагогічної спадщини XIX ст. Видання викликали значний суспільний резонанс. Зауважимо, що автор створював підручники не для народної школи, приміром, "Дитячий світ" було написано для вихованок Смольного інституту, "Рідне слово" — для міських дворянських, міщанських, купецьких дітей та для сімейного навчання. Остання книга була широко популярною, переступивши межу земських шкіл. За життя автора посібник витримав 10 перевидань [3; 4].

Завдячуючи книгам К. Ушинського, у шкільній освіті відбулися значні зрушення: змінився зміст навчання, почали застосовуватися нові педагогічні методи й прийоми.

Видання новатора мали позитивні відгуки як серед суспільних діячів, так і серед педагогів земських училищ.

У Костянтина Дмитровича було багато послідовників, які розробляли власні праці, ґрунтуючись на його педагогічних ідеях, серед них — Н. Бунаков, В. Вахтерів, Н. Корф, Д. Тихомиров та інші.

У сучасній школі використовують багату педагогічну спадщину К. Ушинського, послуговуючись його методами навчання. Програма початкової школи й досі пропонує для дитячого читання статті К. Ушинського й казки, які він переробив.

Список використаної літератури

1. Лордкипанидзе Д. О. Педагогическое учение К. Д. Ушинского / Д. О. Лордкипанидзе. — Тбилиси : Издательство Тбилиского университета, 1974. — 441 с.
2. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: [в 2-х т.] / К. Д. Ушинський. — Київ : Радянська школа, 1983. — 488 с.
3. Ушинський К. Д. Рідне слово. Книга для навчаючих / Ушинський К. Д. Твори: в 6-ти т. — Київ : Державне учбово-педагогічне видавництво "Радянська школа", 1954. — Т. 2. — С. 389—448.
4. Ушинський К. Д. Собрание сочинений: [в 11 т.] / К. Д. Ушинский. — Т. 4. — Москва—Ленинград : Академия педагогических наук РСФСР, 1948. — 680 с.

В исторической ретроспективе рассмотрен вопрос о педагогических взглядах К. Ушинского на книгу в учебно-воспитательном процессе. Особое внимание уделено значению трудов выдающегося педагога для развития младших школьников.

The author of the article in historic retrospective arises the question of the pedagogical views of K. Ushinsky on the book in the educational process. Special emphasizes is given to the educational value of books by this outstanding teacher for training and education of younger students.

Надійшла до редакції 16 грудня 2015 року

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 025.2:821.161.2.09(092):027.54(477.74-25)ОННБ

Інна Бабушкіна,

головний бібліограф відділу наукової бібліографії
Одеської національної наукової бібліотеки

Шевченкіана в Одеській національній науковій бібліотеці

Ну, що йому Одеса?! Тільки звук,
Таке собі безконтурне видіння
У нескінченнім, наче сон, нидінні,
Яке сплелося з гіркоти і мук.
А серце враз прискорює свій стук,
Коли Одеси вчується подзвіння...

Г. Зленко

"Тарас Шевченко" (2003)

Багата літературна спадщина Т. Шевченка залишила нам прості життєві заповіді, грізні перестороги, мудрі поради.

М. Рильський зауважував: "Великі поети — завжди сучасні для нових поколінь, які широко відкривають у їхніх

творах нове своїй долі". Тому від покоління до покоління Кобзар крокує впевнено і гордо як носій української долі та історії, обдаровує своєю любов'ю до України, ділиться вогнем, що запалює серця.

Одеса заслужено має славу одного з найбільших центрів шевченкознавства в Південному регіоні України, тут живе і працює багато митців та науковців, які не тільки захоплюються творчістю Т. Шевченка, а й вивчають його біографію та мистецький спадок. Серед них Г. Зленко, Т. Максим'юк, М. Палієнко та інші.

Одним із палких одеських шанувальників та дослідників життя і творчості Кобзаря був Михайло Федорович Комаров (1844—1913), знаний український літературознавець, етнограф, біограф, бібліограф, лексикограф, видавець та активний громадський діяч, який останні роки життя (чверть століття) мешкав у Одесі. Усвідомлюючи потребу створення бібліографії українського письменства, він видав першу бібліографію Т. Шевченка "Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Шевченко" (Київ, 1886). Упродовж життя М. Комаров збирав бібліотеку, в якій шевченкіану представлено творами літератури і мистецтва, пов'язаними із життям і творчістю Кобзаря, численними збірниками та багатотомними виданнями як українською мовою, так і в російському перекладі. Основну частину цієї колекції сьогодні зберігають і досліджують працівники Одеської національної наукової бібліотеки (ОННБ).

Заслугує на увагу одне із фундаментальних видань М. Комарова — літературний альманах "Вінок Т. Шевченкові" (Одеса, 1912), який містить твори українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів, оприлюднених з 1841 до 1912 року в періодиці. Цей збірник, що став першим в Україні виданням такого типу, був результатом тривалої праці бібліографа. "Вінок" містить поетичні твори на пошану Т. Шевченка, написані протягом трьох чвертей століття. Поезії для "Вінка" М. Комаров збирав упродовж життя, частину віднайшов у альманахах та часописах і старанно переписав у шість об'ємних зошитів, котрі зберігаються в ОННБ (електронний варіант представлено на сайті бібліотеки).

У колишній "Горьківці" шевченкознавчу тему розробляють тривалий час, покоління бібліотекарів та бібліографів розшукують, аналізують, відкривають громаді та світу загадки особистості та творчого доробку поета. Зокрема, у книгозбірні багато років працював поборник українського слова, шевченкознавець, письменник, дослідник, бібліограф, літературний слідопит, дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, заслужений діяч мистецтв України, лауреат кількох літературних премій Григорій Дем'янович Зленко. Йому належить понад 160 статей, присвячених біографії Т. Шевченка — невідомим сторінкам життя поета, його оточенню, долі книжок (оприлюднення, історія рукописів). Статті Г. Зленка увійшли до "Шевченківського енциклопедичного словника" (1977), понад 400 публікацій він надіслав до "Шевченківської енциклопедії" (2012—2014). Науковцям-дослідникам притаманний інтерес до найдрібніших побутових, психологічних деталей, обставин життя й творчих перипетій знакових фігур української культури, дотичних до Одеси, зокрема й постаті Т. Шевченка, яка посідає чільне місце в його наукових доробках, розвідках і публікаціях. Так, у книжці "Нетлінне" (1968) він вперше висвітлив шевченкіану М. Комарова, у "Книзі пам'яті" (1971) присвятив Кобзареві розділ під назвою "Довкола Шевченка", а у збірці поезій "Пізня лірика" (2003) — вірші "Тарас Шевченко", "Відсвіти Тараса Шевченка" (2009). Також варто згадати книжку "Пошук для прийдешнього" (2004), яка містить чимало яскравих, маловідомих і надзвичайно цікавих довголітніх розвідок Г. Зленка про видатних українських митців, зокрема й Кобзаря.

Шевченкіана ОННБ — це не лише праця окремих дослідників чи колекція друкованих видань. У бібліотеці

постійно відбуваються різноманітні заходи на честь поета: вернісажі, шевченківські уроки, виставки, презентації, конкурси, літературознавчі вечори. Від 1951 року проходять Шевченківські читання, традиційними вони стали, починаючи з 2000-го. У заході беруть участь митці, краєзнавці, літературознавці, науковці, які вивчають феномен Кобзаря. У рамках читань відбуваються бібліомистецькі проекти: 2014 року з нагоди 200-річчя поета відбулася акція під назвою "Жива душа поетова святая, Жива в святих своїх речах, І ми, читая, оживаєм, І чуєм Бога в небесах". До речі, з нагоди ювілею Т. Шевченка репрезентовано цікаву й оригінальну виставку рідкісних листівок з приватної колекції краєзнавця та шевченкознавця Т. Максим'юка під назвою "І оживає добра слава..." Завдяки Шевченківським читанням ОННБ стала своєрідним центром, що акумулює інформацію про поета. Зауважимо, що захід популярний і серед молоді.

У фондах бібліотеки зберігається чимало книг Т. Шевченка, в тому числі багата колекція видань "Кобзаря", реєстр яких складає основу покажчика "Видання "Кобзаря" у фондах ОДНБ ім. Горького" (упорядник Л. Бур'ян), що побачили світ в Україні та поза її межами.

Видань "Кобзаря" різних років у фонді книгозбірні — понад 250, зокрема 170 примірників знайшли відображення на сторінках покажчика. До пропонованого читачеві довідника увійшов опис "Кобзаря" від 1860 і до 2003 року включно мовою оригіналу та в перекладах російською. Винятком становлять "Мала книжка" та "Більша книжка" — відтворення автографів поезій 1847—1860 років.

Безумовно, перелік буде неповним, якщо не згадати про бібліографічні покажчики, присвячені поетові. В ОННБ підготовлено п'ять випусків довідника "Шевченко в одеській пресі", який узагальнює матеріали про Кобзаря, надруковані у різних виданнях Одеси. Це публікації з книг, альманахів, збірників, журналів та газет. Робота над посібником проводиться здебільшого на базі фондів книгозбірні. Перший випуск покажчика побачив світ у 1996 році — "Т. Г. Шевченко в одеській пресі : бібліогр. покажчик. Вип. 1. Книги, альманахи, збірники, журнали" — й швидко став популярним серед літературо- і книгознавців, викладачів ВНЗ, студентів, вчителів, бібліофілів, працівників преси й усіх, кого цікавить одеська шевченкіана.

Через значний попит перше видання стало раритетним, і 2007 року вийшло друге — доопрацьоване та доповнене — "Т. Г. Шевченко в одеській пресі : бібліогр. покажчик. Вип. 1. Книги, альманахи, збірники, журнали: 1861—2007". Випуски другий, третій, четвертий та п'ятий відображають публікації в газетах за такі періоди : вип. 2: 1844—1917 роки; вип. 3: 1918—1940 роки; вип. 4: 1941—1974 роки; вип. 5: 1975—2005 роки. Отже, довідник повністю охоплює період від появи перших періодичних видань в Одесі й до сьогодення.

Шостий випуск покажчика, який приурочено до 200-річчя від дня народження Кобзаря, охоплює статті та публікації з книг, альманахів, журналів та газет за період з 2006 по 2014 роки.

Бібліографічний покажчик "Шевченко в одеській пресі" побудовано за хронологією, реєстраційні статті супроводжуються анотаціями та коментарями, крім того, у виданні є довідковий апарат, а саме покажчик імен, які зустрічаються в тексті. Понад 20 років тривала значна робота з вивчення та перегляду книг, журналів, альманахів, ретельний постатейний перегляд газет, що відображено в загальному обсязі усіх випусків бібліографічного покажчика (він становить понад 29 обліково-видавничих сторінок та понад 4000 реєстраційних статей). Покажчик висвітлює масив літературного доробку, який надруковано саме в Одесі.

Список використаної літератури

1. *Бібліотека* М. Ф. Комарова : каталог колекції Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького / Одес. нац. наук. б-ка ім. М. Горького ; упоряд. : Н. А. Бродецька, Н. О. Яцун ; ред. І. С. Шелестович. — Одеса : СПД Бровкін О. В., 2014. — 322 с., 12 с. іл.
2. *Вінок* Т. Шевченкові: із віршів українських, галицьких, білоруських і польських поетів / авт. предм. та прим. М. Комаров. — Репринт. перевид. з вид. 1912 р. / Одеська держ. наук. б-ка ім. М. Горького ; ред.-упоряд. О. Ф. Ботушанська. — Одеса : Друк, 2001. — 336 с.
3. *Григорій* Дем'янович Зленко : бібліогр. покажчик / ОННБ ім. М. Горького ; упоряд. Т. В. Тющенко ; ред. М. Л. Десенко. — Одеса, 2014. — 70 с. — Сер. : Письменники Одеси. Вип. 36.
4. *Звіт* про роботу ОННБ ім. М. Горького за 1950—2014 рр.
5. *Зленко* Г. Нетлінне / Григорій Зленко. — Одеса : Маяк, 1968. — 185 с.
6. *Г. Д. Зленко* — дослідник спадщини М. Ф. Комарова / Л. М. Бур'ян // *Матеріали конференції "Всеукраїнська науково-практична конференція "Бібліотека ХХІ століття у соціокультурному вимірі"*. Одеса 25—26 верес. 2014. — Режим доступу: <http://odnb.odessa.ua>. — Назва з екрана.
7. *Одеська* державна наукова бібліотека імені М. Горького : бібліогр. покажчик / ОДНБ ім. М. Горького ; упоряд. : Л. О. Кольченко, О. Г. Кушнір, Т. І. Олейникова ; редкол. : О. Ф. Ботушанська [та ін.]. — Одеса, 2004. — 427 с.
8. *Олійників* О. Наснага одеської душі: Одеські храми та добродійні товариства і осередки / Олег Олійників. — Одеса : Астропринт, 2008. — 238, [2] с. — Бібліогр.: с. 235. — Про Т. Шевченка: С. 63—64.
9. *Т. Г. Шевченко* в одеській пресі: книги, альманахи, збірники, журнали : бібліогр. покажчик. Вип. 1 / ОДНБ ім. М. Горького ; упоряд. О. Г. Кушнір ; відп. ред. Г. Д. Зленко ; ред. І. С. Шелестович. — Одеса, 1996. — 60 с.

Надійшла до редакції 20 березня 2015 року

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 791.4:316.774

І Цзя,
аспірантка Харківської державної
академії культури

Кінодокумент у соціально-комунікаційному процесі

Розглянуто кінодокумент у соціально-комунікаційному процесі.

Ключові слова: кінодокумент, канал комунікації, комунікат, соціальні комунікації, архів, бібліотека, музей.

Еволюція сучасного інформаційного простору характеризується непинним зростанням обсягів інформації та диверсифікацією каналів її поширення. Це пов'язано насамперед із розвитком технічних інновацій, що бере відлік з ХІХ ст., завдяки чому стала можливою фіксація та передача у просторі й часі зображувальної інформації, спочатку статичної (фотодокумент), а згодом і динамічної (кінодокумент). Кінодокумент швидко став одним із найважливіших поліфункціональних засобів соціальної комунікації завдяки інтегральним властивостям (інформативності, наочності, динамічності, здатності здійснювати емоційний вплив, створювати ілюзію безпосереднього свідчення тощо). Така поліфункціональність сприяла тому, що кінодокумент є об'єктом розгляду низки наук.

Початок наукової рефлексії щодо кінодокумента покладено у працях польського фотографа і кінооператора Б. Матушевського. У брошурах "Нове джерело історії. Про створення сховищ історичних документів" та "Жива фотографія", опублікованих у Парижі 1898 р., він висловив принципову думку про кінематографію як важливе історичне джерело та новий засіб наукових досліджень. Окрім того, автор наголосив на потребі створення спеціального обладнаного сховища кінодокументів і розробив методику їхнього відбору для державного зберігання. Праці Б. Матушевського стали першою спробою осмислення нового засобу комунікації [3].

Надалі кінодокументи здебільшого розглядалися у межах історіографії, архівознавства, кіномистецтва та тех-

нічного забезпечення кінематографічного процесу, бібліотекознавства, юридичних наук, педагогіки, культурології. Кожна із зазначених наук акцентувала увагу саме на тих моментах буття кінодокумента, його властивостях і функціях, які більшою мірою відповідали її предметному полю. Приміром, історіографію насамперед цікавила властивість бути документальним свідком певних подій, робити "зриму історію", архівознавство — питання комплектування, обліку, збереження та забезпечення доступу до колекцій кінодокументів, кіномистецтво — змістовий складник, бібліотекознавство — питання організації підфондів цього виду документів, а педагогіку — наочний потенціал кіно, який можна використовувати у навчальному і виховному процесах. Останнім часом поширені дослідження з візуальної антропології, яка завдяки властивості кінодокумента фіксувати нематеріальне в матеріальному вигляді отримала додаткові можливості у вивченні традицій, обрядів, фольклору, побуту інших народів.

Із виникненням на початку 1990-х рр. нової науки — документознавства — кінодокумент почали розглядати загальною, як один з видів документів (Н. Кушнарєнко, Г. Швецова-Водка, Ю. Трач, С. Плешкевич, Ю. Палеха, Н. Леміш). Приміром, Н. Кушнарєнко визначає кінодокумент як аудіо-візуальний документ, що створений кінематографічним способом [1, с. 364]. Оскільки наявні дослідження здебільшого присвячені загальному документознавству, метою пропонованої статті є з'ясування сутності та генези кінодокумента у межах соціально-комунікативного підходу.